

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

Kapitel III¹⁾.

[Ikke alene Runetegnene, men] ogsaa Skriftens Retning i flere af de ældste Runeindskrifter synes at tale imod, at Runeskriften skulde stamme fra den latinske Skrift alene.

Vi har S. 22 seet, at ved Runeskriften fra de ældste Tider af baade Skriftens Retning fra høire mod venstre og fra venstre mod høire forekommer²⁾. Wimmers Mening S. 143 ff., jfr. særlig S. 159, at alene Retningen fra venstre mod høire skulde være den oprindelige, kan af Indskrifterne ikke godtgjøres³⁾. Derimod taler navnlig den Omstændighed, at vi har Retningen fra høire mod venstre netop i flere østeuropæiske Indskrifter, som hører til de ældste Runeindskrifter overhoved (saaledes Indskrifterne fra Kovel og Müncheberg) og at vi gjenfinder den samme Retning i flere af de ældste norske og svenske Indskrifter⁴⁾.

Men naar Retningen fra høire mod venstre ikke først senere er opstaaet i Runeskriften, saa taler dette bestemt imod, at Runeskriften skulde stamme fra den i Keisertiden brugte romerske Uncialskrift alene. Thi Retningen fra høire mod venstre er fremmed for den egentlige romerske Skrift⁵⁾.

Denne Retning maa derfor Runeskriften have optaget ved Efterligning af enten græske Indskrifter eller andre fra den romerske Uncialskrift afvigende Indskrifter⁶⁾.

Det synes mig rimeligt, at Goterne af de fremmede Læremestre, som gav dem Kundskab om de Skrifte tegn, efter hvilke Goterne dannede Runerne, har faaet Meddelelse om, at man kunde skrive baade fra høire mod venstre og fra venstre mod høire.

Flere Runeforskere (saaledes Forfatteren af en Artikel i Riehms Handwörterbuch S. 1448, Luft S. 10 f., Hempl, Journal of Germanic Philology II S. 373 og Gundermann) har af den saakaldte Bustrophedonskrift sluttet, at Runeskriften har en meget ældre Oprindelse end den, som Wimmer har tillagt den. Thi Bustrophedonskrift brugtes ikke i Indskrifter fra Keisertiden⁷⁾.

Men denne Indvending er ikke afgjørende. Næsten kun i en eneste Runeindskrift med de ældre Runer findes Bustrophedonskrift anvendt, nemlig paa den norske Tune-Sten; se det nærmere herom S. 22 f. Men det lader sig ikke godt-

1) [Slutningen af 5te Bog naaede Forfatteren ikke at udarbeide. Om denne Bogs paatænkte Indhold henvises til Udgiverens Fortale.]

2) Jfr. om Skriftens Retning Henning S. 147 f.

3) Jeg kan ikke med v. Friesen S. 16 Anm. 1 og S. 46 finde, at Wimmer har bevist, at Retningen fra høire mod venstre i mange Runeindskrifter er en senere Novation indenfor Runeskriften. Wimmer har efter mit Skjøn i det høieste givet gode Grunde for, at denne Retning kunde være fremkommen ved en senere Novation.

4) [Deriblandt i den nylig fundne Indskrift fra Fløksand, som af arkæologiske Grunde henføres til 4de Aarh.; se Bergens Museums Aarbog 1909 Nr. 7.]

5) Ogsaa Gundermann anfører Skriftens Retning som et Vidnesbyrd, der taler mod Wimmers Mening.

6) I min Afhandling fra 1873 tænkte jeg her paa Indflydelse fra den af galliske Folk brugte nordetruskiske Skrift. Henning (S. 148) nævner, at flere galliske Myntindskrifter fra 1ste Aarh. har Retningen fra høire mod venstre.

7) »Als die Griechen . . . mit der Bustrophedonschrift bekannt wurden, verwandten sie längere Zeit auch diese, um endlich sich für immer der rechtsläufigen Schreibrichtung zuzuwenden.« »In Attika scheint die Bustrophedonschrift . . . um die Mitte des 6. Jahrh. allgemein der rechtsläufigen Schrift gewichen zu sein«. (Larfeld i Iw. v. Müllers Handbuch² I S. 445 f.).

gjøre, ja det er ikke engang sandsynligt, at der skulde være nogen historisk Forbindelse mellem Anvendelsen paa Tune-Stenen og i gamle sydeuropæiske Indskrifter.

Det eiendommelige Skifte i Skriftens Retning paa Tune-Stenen, som jeg med Wimmer S. 151 ff. og v. Friesen S. 16 Anm. 1 snarest holder for en Novation indenfor Runeskriften, synes at kunne forklares deraf, at det forud for denne Indskrifts Tilblivelse var (som vi tør formode) sædvanligt i samme Kreds af Runeristere og i indbyrdes nær beslægtede Indskrifter eller endog i Indskrifter af én og samme Runerister paa én og samme Gjenstand snart at skrive fra høire mod venstre og snart fra venstre mod høire ¹⁾.

Den Mening, at Skriftretningens eiendommelige Skifte paa Tune-Stenen ikke behøver at staa i historisk Forbindelse med et lignende Skifte af Skriftens Retning i gamle sydeuropæiske Indskrifter, støttes ved en angelsaksisk Mynt-Indskrift. En angelsaksisk Mynt, som foreligger i flere indbyrdes lidt afvigende Eksemplarer (Keary S. LXXXV ff., S. 24, Pl. IV, 24. 25) og som henføres til Æthelred, Konge af Mercia (675—704), har Indskrift med Runer i to Rækker, adskilte ved en ret Linje. Disse to Linjers Retning er i Forhold til hinanden bustrophedonformet. Jfr. herom Wimmers Bemærkninger hos Keary S. LXXXVII.

Naar Runeskriften, saaledes som jeg i det foregaaende har vist, har optaget baade latinske og græske Bogstavtegn om end i forandrede Former, saa godtgjør dette, at Runeskriften er opstaaet blandt dannede og kundskabsrige Mænd, og ikke, som Luft (S. 4 f.) har ment, blandt Haandværkere af Folket.

Imod denne Lufts Opfatning taler ogsaa den ældste nu bevarede gotiske Indskrift, Indskriften paa Bukarest-Ringen. Thi denne Indskrift udsiger: »Goternes hellige ukrænkelige Eiendom«. Indskriften hidrører altsaa vistnok fra en offentlig Stats-Funktionær, og ikke fra en Haandværker af Almuen.

Grundlaget for Runeskriften har vist ikke været Goternes egen Tilegnelse uden fremmed Undervisning af de Skrifttegn af fremmede Folk, som de gennem praktisk Samfærdsel lærte at kjende i det daglige Livs Optegnelser. Efter Analogi fra Nordboer, Angelsakser og Italikere maa vi antage, at Grundlaget for Runeskriften var Optegnelser, som meddeltes af fremmede ved ligefrem Undervisning, og som meddelte den hele Række af de fremmede Bogstavtegn, som blev Runetegnenes Forbilleder, ledsagede enten skriftlig eller mundtlig af Angivelser om Lyd-værdi og om de fremmede Bogstavers Navne.

Vi ved ikke, i hvilket Material Goternes Læremestre skrev (eller tegnede eller ridsede) de fremmede Bogstaver op for Goterne.

¹⁾ Vi finder oftere Eksempler paa, at Indskrifter, som i andre Henseender viser Slægtskab med hinanden, afviger fra hinanden med Hensyn til Skriftens Retning. Dette kan saaledes iagttages ved Forholdet mellem Müncheberg paa den ene Side og Øvre Stabu paa den anden, Mellem Indskriften paa Spydskaftet fra Kragehul og Lindholm-Indskriften, Mellem Torsbjærg-Dopskoens Indskrift og Indskriften fra Valsfjorden A, Mellem Strand- og Amle-Indskrifterne.

Her kan ogsaa nævnes, at et Beslag fra Vimose har nogle Runer skrevne fra høire mod venstre og andre paa samme Side fra venstre mod høire. Det samme finder Sted paa Fonnaas Spænden og paa flere Brakteater.